

Michal Ajvaz, Ivan M. Havel: Snování

Mnoho lidí si za úsvitu nebo i uprostřed noci zapisuje své dokončené nebo přerušené sny. Takové záznamy poukazují k oné rozsáhlé snové říši, kterou i zatvrzelý vědecký odpůrce významu a smyslu snů musí charakterizovat jako zásadní součást našeho života. Sigmund Freud stvořil na přelomu 19. a 20. století epochální dílo, které otevřelo brány do lidského nevědomí. Jeho Výklad snů se však omezil na psychickou stránku snivosti, nikoli na čistou fenomenologii snů. Podle vídeňského psychiatra znamená sen pouze potlačovanou touhu nebo je manifestací úzkosti. Odtud pramení i surrealistická interpretace a kreativita při průzkumu snových vidin, jak se s ní setkáváme u obsesivních vizí Ernstových a Magrittových nebo z převyprávění snů (ať v podobě slovního zápisu nebo výtvarného projevu) např. u Jindřicha Štyrského nebo Toyen. Jinak ke snění přistupují básníci: Zbyněk Hejda v Cestě k Cerekvi tká ze snových obrazů literární miniaturny, Bohumila Grögerová se v básnické kompozici Rukopis zajímá o prostor „bezdění“, jímž se jí naplňují noci. Romantičtí básníci vnímali báseň jako snový výtvar. A některá východní učená a náboženství pokládají dokonce skutečnost za permanentní sen a za šálení předmětů, dějů, prostorů a časů. Člověk se setkává s jevy a otázkami, které si v souvislosti se sněním nedokáže vysvětlit: proč na sebe sny navazují, proč v nich existuje místo pro vzpomínku a paměť, proč předjímají věštecky příští události a proč i ve snu, do něhož zdánlivě nemůžeme zasahovat z bdělého prostoru, existuje cosi jako svoboda, volná kreativnost nebo elementární vůle? A proč má člověk pocit, že je mu sen diktován a jindy zas pocit, že do něho smí zasahovat, formovat jej, aniž ví, jak to všechno skončí? Zkrátka a dobře, o rozlehlosti snového dominia svědčí také fakt, že se k němu váže nepřehledně otázek, problémů, záhad, hlavolamů.

Hranice mezi bdělostí a spánkem přinášejícím sen je nepevná, mlhavá. Bdělé Já samovolně proniká k Já snícímu a z toho může povstat představa, že kdesi v nevědomí (setrváme-li na okamžik ještě v psychoanalytickém výkladu) žije jakýsi demiurg nebo „konstruktér snů“, o kterém mimo jiné pojednávají Michal Ajvaz a Ivan M. Havel v knize svých dopisů o snech, nazvané mnohoznačně Snování.

Ajvaz je významným beletristou a esejistou, ale rovněž znalcem husserlovské fenomenologie a různých postmoderních filosofických diskurzů, s nimiž operuje např. ve studii Znak, sebevědomí a čas (2007). Jeho přítel a spoluautor Snování Ivan M. Havel je kromě jiného šéfredaktorem časopisu Vesmír, který se už řadu let nezabývá jen astronomickou, „kosmickou“ problematikou. Je zároveň teoretikem a filosofem vědy a na toto téma publikoval několik knih, např. Otevřené oči a zvednuté obočí (1998), Zvednuté obočí a zjitřená mysl (2005). V korespondenčním dialogu o snech je to kupodivu právě on, kdo se snaží výklad zjednodušit a nezakládat ho na složitých myšlenkových konstrukcích, zatímco Ajvaz je zde spíš duchem provokujícím, spekulujícím a pokušitelským, často se vydávajícím i do takových krajin snů, kde slova a pojmy zdaleka nedostačují.

Hned z prvních dopisů je zjevné, že se v jejich přístupu k fenoménu snu nebude až na drobné výjimky zohledňovat psychoanalýza jak v primárních, tak ve vysoce metafyzických interpretacích. V prvním plánu Ajvazových a Havlových úvah se vynoří dualita snu a imaginace, paralela snu se skutečností a snu s literární či jakoukoliv jinou uměleckou fikcí. Je pozoruhodné, že autoři shodně tvrdí, že se sen vyznačuje určitým deficitem imaginace než jejím přebytkem. Po té řeší otázku „smyslu“ snění a jeho

účelu, přičemž samozřejmě shledávají, že sen o hlavu převyšuje život a že právě v takové intenci výrazného, atakujícího snového potenciálu se lze alespoň dotknout smysluplnosti snění. Jako by nás právě sen vpouštěl na zapovězená území nebo v onom výměru „stvořitele snů“ nad námi rozpínal neznámé nebo nově zrozené světy, do kterých bdělé Já bude jednou teprve nesměle a váhavě vstupovat.

Pro autory je podstatná rovněž otázka „pozadí“, mizanscény snů. Ajvaz dovozuje, že při četbě literárního díla, třeba Stendhalova románu, čtenář automaticky připojuje k líčeným postavám a scénériím konkrétní vizuální nebo povahopisné atributy, o kterých se Stendhal nezmiňuje. Takový repertoár nebo aura, jež víří kolem románových peripetií, však neexistují v intenci snu, kde koncentrace snícího Já na drama snového dění je tak naprostá a pasivně se oddávající, že okolí musí ustoupit do pozadí. Okolím se stává nikoli fikce, nýbrž to skutečné, o kterém nás spravuje náš bdělý stav nebo potenciál paměti.

Má-li být Snování pokusem o fenomenologii snu, pak se Michal Ajvaz snaží vysvětlit, v jakém myšlenkovém osvětí se dnes Husserl nachází a jak se jeho fenomenologická věda proměňuje např. v souvislosti s Derridovou kritikou. Ajvaz vnímá fenomenologii jako „etnologii skutečnosti“, která je příbuzná „uměleckému uchopování světa“.

Člověk je podle něho etnologem v cizí zemi, který ji má na základě vlastního pohledu a zkušenosti popsat. Pokus o fenomenologický výklad snů Ajvaz záměrně neukončuje, protože sen se mu stěhuje i do sféry hypnotické, magické a božské nebo tam, kde podle zenového principu by mohl být dozvukem příběhu z nitra minulých životů a inkarnací. V takto důsledném pojetí se sen vzdaluje od uměleckých deskripcí a vizí, přestává být surreálným materiálem či návratnou cestou k lidské podstatě. Je spíš reziduem našeho soustavného duchovního žáru, jemuž bývá vyhrazena právě noční, temná tvář bytí. Nakonec i Ajvazovo a Havlovo Snování potvrzuje tušení všech pravých básníků, že živlem poezie je noc plná snů mohutnějších a výraznějších, než je holá skutečnost bdění.

Jan Suk

Vydal Pavel Mervart, Červený Kostelec 2008

http://www.knihi.cz/kniha.php?kniha_id=10748-snovani:

Kniha přináší dopisy, v nichž si oba autoři v průběhu jednoho roku sdělovali své sny, přemýšleli o nich a zkoumali, zda by mohli najít některé zákonitosti nočního snění, aniž by se přitom opírali o psychoanalytické nebo jakékoliv jiné teorie snu. Kládli si přitom otázku, zda je možné vytvořit teorii snu, která by na jedné straně nepodřizovala sen smyslu a logice bdělého světa a na druhé straně se na něj nedívala jen jako na pouhý nesmyslný chaos. Kniha spíše než celistvou teorii snu přináší příběh o rození myšlenek v korespondenčním rozhovoru. Úvahy o snech přivedly autory k myšlenkám na oblast, která se vymyká protikladu smyslu a nesmyslnosti a která snad může být významná i pro jiné oblasti života, než je sen.

<http://homunkulus.bloguje.cz/740338-rozbalovani-nakupu.php>:

Mám moc rád knihy, které nezastírají svou genezi. (Uvažoval jsem, že budu Jablodej psát hned s několika textovými verzemi, s možnými alternativami, odbočkami, vysvětlivkami. Tuhle strukturu má posmrtné vydání Tolkienových Nedokončených příběhů. Asi to ale neudělám, vypadalo by to jako další profláknutá postmoderní metanarace.)

Ajvaz s Havlem si vzájemně svoje sny vyprávějí, vykládají, teoretizují o struktuře snového prožitku, pokoušejí se vyhýbat běžným výkladovým rámcům a nechat teorie, ať se vynořují. Když je text takto otevřený, snesu i značně tvrdé uvažování: je-li levá hemisféra hravá, ledacos jí odpustím.

Vůbec, Ivanu Havlovi forma dialogu svědčí.